

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและนโยบายในการอนุรักษ์ : กรณีศึกษา พูหางนาค

Cultural landscape and the conservation policy: A case Study of Phu Hang Nak

รชนีกร แซ่วัง*

ratchaneekorntu23sep15@gmail.com

บทคัดย่อ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมอาจเป็นประเด็นการศึกษาที่ค่อนข้างใหม่ในการรับรู้ของคนไทย และดูเหมือนจะมีบทบาทค่อนข้างจำกัดอยู่แค่เพียงในแวดวงการศึกษา ทว่าองค์กรระหว่างประเทศได้ให้ความสนใจและศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลายาวนาน จนสามารถออกเป็นกฎบัตรได้สำเร็จในปี พ.ศ.2535 ความเข้าใจในแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงได้รับการอธิบายอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจนว่าเป็นพื้นที่ใดก็ตามที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของมนุษย์และภูมิประเทศมาเป็นเวลานาน กรณีศึกษาที่พูหางนาค จังหวัดสุพรรณบุรี ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบทจะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ในองค์ประกอบต่างๆ ตามกฎบัตรเบอร์รา ควบคู่ไปกับสถานการณ์ปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า สัมปทานการระเบิดหินในบริเวณใกล้เคียง ได้สร้างผลกระทบโดยตรงต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม นอกจากนี้ การขาดแนวคิดในการอนุรักษ์และจัดการที่เหมาะสม อันมีผลต่อความจริงแท้และสุนทรียภาพของพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บทความนี้จึงมุ่งกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของพูหางนาค ในฐานะที่เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบทและเสนอแนะนโยบายในการอนุรักษ์พื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อธำรงรักษาพูหางนาคในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พูหางนาค, ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, นโยบายในการอนุรักษ์

* อาจารย์ประจำหลักสูตรการบริหารงานวัฒนธรรม วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

Cultural landscape may be a new issue to Thai minds and it seems to be limited only to the academic realm. However, the study of cultural landscape has long been of interest to and recognized by international organizations and was successfully realized in the form of a charter in 1992. The cultural landscape concept is clearly described as any space expressing interaction between human activities and their environment over time. In the case study of Phu Hang Nak, Suphanburi, the rural landscape displays the importance of the site in various aspects based on the Burra Charter, as well as its current situation. According to this study, it was found that a concession to mine a nearby mountain using dynamite has greatly impacted on both natural and cultural elements. Moreover, a lack of adequate conservation management has unavoidably affected the authenticity and aesthetics of the place. This paper aims to raise awareness of the significance of Phu Hang Nak as a rural landscape and to propose the suitable conservation policies to preserve and sustain Phu Hang Nak as a destination for nature-based tourism.

Keywords: Phu Hang Nak, cultural landscape, conservation policy

1. บทนำ

จังหวัดสุพรรณบุรีได้ชื่อว่าเป็นแหล่งศึกษาด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่สำคัญเนื่องจากหลักฐานความเป็นมาที่สามารถย้อนกลับไปได้ถึงยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่ชุมชนรู้จักการเพาะปลูก การทำภาชนะดินเผา การทอผ้าและการใช้เครื่องมือหิน (บันทึก พุทธศิลป์, 2530, น.1) ซึ่งหลักฐานดังกล่าวยังคงพบกระจัดกระจายอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองอู่ทอง ชุมชนโบราณ อันเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นในการกักเก็บน้ำไว้เพื่อบริโภคและอุปโภค (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2549, น.124-125) รวมไปถึง พูหางนาคนเป็นชื่อต้นน้ำของน้ำตกสายสำคัญภายในวนอุทยานพุ่มม่วง บริเวณเทือกเขาเขตกป่าวสงวนแห่งชาติ ป่าเขาตะโกปิตทองและป่าเขาเพชรน้อย ในพื้นที่ตำบลจระเข้สามพัน ซึ่งมีพื้นที่ 1,725 ไร่ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้รวมถึงการตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ จังหวัดสุพรรณบุรีจึงได้จัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเชิงอนุรักษ์ในปี พ.ศ.2526 (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ออนไลน์. ม.ป.ป.) จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่าอู่ทองเป็นเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินและมีพัฒนาการมาตั้งแต่ 8,000-7,000 ปีที่แล้ว จากแนวสันป่าชายเลนขนาดใหญ่ มาเป็นพื้นที่ราบอันกว้างใหญ่ซึ่งมีสภาพนิเวศแบบน้ำท่วมตามฤดูกาลใน 2,000-1,000 ปีที่ผ่านมา (ตรงใจ หุตางกูร, 2556, น.18) สภาพดังกล่าวเหมาะแก่การตั้งชุมชนและมีพัฒนาการในการใช้พื้นที่อย่างต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

จากพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวในพื้นที่ที่แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติอันแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติผ่านกิจกรรม ที่อยู่อาศัยและวิถีชีวิต ภายใต้กรอบแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมแสดงให้เห็นว่า พูหางนาคน ยังคงมีลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบชนบทอยู่สูง กล่าวคือ พื้นที่ทางธรรมชาติมีจำนวนมากว่าพื้นที่ใช้สอยและกิจกรรมของมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2549) ทว่าจากสถานการณ์ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นอันได้แก่ การขาดความรู้และความเข้าใจในการดูแลและอนุรักษ์พื้นที่จาก ผู้มีส่วนได้เสียอย่างจริงจัง ก่อให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ บทความนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อกระตุ้น ความสำคัญของเขาพูนางนาในฐานะที่เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมและเสนอแนะแนวทางแก้ไข ผลกระทบที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น เพื่อธำรงรักษาพูนางนาอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ โดยใช้ การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การลงพื้นที่ และการศึกษาจากข้อมูลเอกสารที่มีอยู่

2. มนุษย์และธรรมชาติในภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การศึกษาแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระยะเริ่มต้นมิได้ปรากฏให้เห็นเด่นชัด หากแต่แฝงอยู่ในแนวทางการขึ้นทะเบียนมรดกโลก ทั้งที่เป็นมรดกวัฒนธรรมและธรรมชาติ ซึ่งประเทศสมาชิกที่ให้การรับรองได้บรรยายลักษณะสำคัญส่วนหนึ่งของมรดกดังกล่าวไป

ในรูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Rösler, 2002) ซึ่งนั่นเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นที่ทำให้ความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้รับการยอมรับและเริ่มมีการศึกษามากขึ้นจนกลายเป็นตัวชี้วัดหนึ่งในการประเมินจุดเด่นสำคัญของมรดกโลกโดยเน้นลักษณะที่เป็นทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่แสดงการผสมผสานระหว่างการรังสรรค์ของธรรมชาติและมนุษย์ พร้อมกับวิวัฒนาการและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ภายใต้อำนาจทางกายภาพและโอกาสที่แสดงให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและอำนาจทางวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ทั้งภายในและภายนอก (UNESCO, 2005) นอกจากนี้ยังมียังการจัดแบ่งประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท (UNESCO, 2003) กล่าวคือ

1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการสร้างสรรค์และออกแบบอย่างตั้งใจโดยมนุษย์
2. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการในเชิงอินทรีย์ (organically evolved) ซึ่งอาจเป็นซากภูมิทัศน์ (fossil landscape) หรือภูมิทัศน์ต่อเนื่อง (continuing landscape)
3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยง (associative cultural landscape)

การจัดประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพลด้านแนวคิดมาจากองค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature: IUCN) ในการอนุรักษ์ความสมบูรณ์และความหลากหลายของธรรมชาติเพื่อให้อย่างน้อยได้ว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเหมาะสมและมีความยั่งยืนในเชิงนิเวศโดยเน้นการจัดพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ที่ได้รับการคุ้มครอง (protected area) ซึ่งเน้นพื้นที่ทางธรรมชาติ อันได้แก่พื้นที่ดินชายฝั่งทะเล ทะเล อันแสดงออกถึงสัมพันธ์ภาพของมนุษย์และธรรมชาติในเวลาต่อเนื่องกัน จนทำให้พื้นที่นั้นๆ มีลักษณะเฉพาะ ถึงพร้อมด้วยคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ นิเวศและวัฒนธรรม ที่มีจะมาพร้อมกับความหลากหลายทางชีวภาพ (IUCN, 1994)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการศึกษาขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขึ้นทะเบียนมรดกโลก มักเน้นย้ำและให้ความสำคัญต่อมนุษย์และผลผลิตของมนุษย์อันได้แก่ วัฒนธรรม และเพิ่มมิติการใช้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในขณะที่องค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) ได้ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติมากกว่า เห็นได้จากการให้ความสำคัญต่อพื้นที่ที่ได้รับการคุ้มครอง โดยมองว่ามนุษย์เป็นผลผลิตจากธรรมชาติ ที่จำเป็นต้องดูแลและรับผิดชอบธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ยังมีบางหน่วยงานเช่น ศูนย์บริการสวนสาธารณะแห่งชาติ ประเทศสหรัฐอเมริกา (Bimbaum, C., 1994) ได้ผสมผสานแนวคิดทั้งสองและได้นิยามภูมิทัศน์วัฒนธรรมบนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของสังคมอเมริกันไว้ว่าเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่รวมถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง ที่มีความเกี่ยวพันกันกับเหตุการณ์ กิจกรรมหรือบุคคลทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงออกซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมหรือสุนทรีย์และสะท้อนความสัมพันธ์กับธรรมชาติ

3. แนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสังคมไทย

แนวความคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมในประเทศไทยนั้นเพิ่งมีการศึกษาไม่นานนัก ครีศักร วัลลิโภดม (2551) นับเป็นนักวิชาการคนแรกๆ ที่ให้ความสนใจในการศึกษาแนวคิดดังกล่าวภายใต้คำว่า “ภูมิวัฒนธรรม” ในความหมายภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) พร้อมคำอธิบายว่า คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมซึ่งในบริบททางสังคมวัฒนธรรมในที่นี้หมายถึง ลักษณะทางภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่ง เช่น ป่าภูเขา แม่น้ำ อันสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของผู้คนในท้องถิ่น จนเป็นที่รู้จักร่วมกันและมีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่างๆ ในลักษณะที่เป็นแผนภูมิหรือแผนที่เพื่อสื่อสารถึงกันอาจสร้างเป็นตำนานขึ้นมาอธิบายถึงความเป็นมาและความหมายสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของสถานที่และท้องถิ่นนั้นๆ

จากคำอธิบายของครีศักร วัลลิโภดม เห็นได้ว่า การให้ความหมายดังกล่าวค่อนข้างมีแนวโน้มบนฐานคิดแบบนักมานุษยวิทยาที่เน้นความสำคัญและพฤติกรรมของมนุษย์อันมีผลต่อสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับเกรียงไกร เกิดศิริ (2552) ได้ศึกษาแนวคิดด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระยะต่อมา ที่มักเน้นมิติด้านพื้นที่ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมและธรรมชาติอันเป็นผลทำให้มีการแบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามลักษณะพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภทได้แก่

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท (rural landscape) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิประเทศทางธรรมชาติในฐานะที่เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สังคมดั้งเดิมอันมีข้อจำกัดในการดำรงชีพด้านแรงงาน ความรู้และเทคโนโลยีมนุษย์จึงต้องอาศัยธรรมชาติและกลายเป็นลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนประเภทนี้ ที่ผูกพันกับธรรมชาติอย่างเหนียวแน่นภายใต้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ทรงพลัง
2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกึ่งเมืองกึ่งชนบท (semi urban/rural landscape) แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อย่างต่อเนื่องซึ่งมีการพัฒนาพื้นที่และการปรับภูมิทัศน์โดยใช้ความรู้และเทคโนโลยีให้สอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ภายใต้สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติทั้งในเชิงโครงสร้างและหน้าที่
3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง (urban landscape) เป็นชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวและความซับซ้อนของสังคมมนุษย์ที่มีเทคโนโลยีขั้นสูงใช้ความรู้ที่พยายามเอาชนะธรรมชาติ และความพยายามของมนุษย์เหล่านี้ได้แปรเปลี่ยนและพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและความยั่งยืนในฐานะที่เป็นชุมชนมีชีวิต ทำให้ความเป็นธรรมชาติถูกบดบังโดยวัฒนธรรม ผ่านการวิเคราะห์และการปรับใช้พื้นที่ที่คำนึงถึงความสะดวกของมนุษย์ที่ตัดขาดจากธรรมชาติ

ถึงแม้ในปัจจุบัน การศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะจำกัดอยู่ในแวดวงการศึกษ โดยเฉพาะเป็นส่วนหนึ่งในวิชาเชิงสถาปัตยกรรม และไม่ได้มีกฎบัตรด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในประเทศไทยโดยตรง แต่ความพยายามขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในการผลักดันให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของตัวชี้วัด ในการประเมินคุณค่าและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศต่างๆ เช่น การทำนา ขึ้นบันไดที่ฟิลิปปินส์ชุมชนที่บาห์ลีอันแสดงถึงความเชื่อประจำท้องถิ่นหรือการจัดการ ประชุมวิชาการในหัวข้อดังกล่าวอย่างต่อเนื่องรวมถึงการให้คำแนะนำที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ Recommendation Concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites (1962) เป็นต้นมา แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการความรู้ด้านต่างๆ อันนำไปสู่การต่อยอดและการนำไปใช้ในวงกว้างในเวลาต่อมา

การศึกษากครั้งนี้ได้นำแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมมาปรับใช้กับการศึกษาชุมชน พุทธานาค จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท ตามการจัดประเภทของ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่สอดคล้องกับงานศึกษาของเกรียง ไกร เกิดศิริ (2552)

4. พุทธานาคและภูมิทัศน์วัฒนธรรม

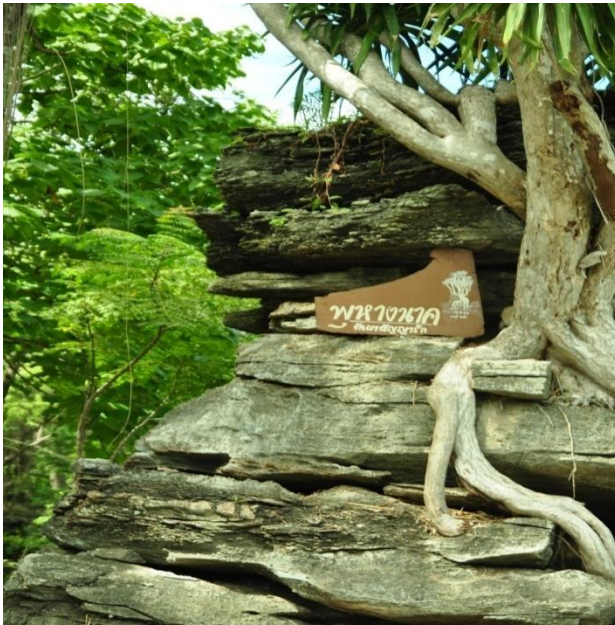
พุทธานาคตั้งอยู่บนแนวเทือกเขาทางด้านตะวันตกของเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัด สุพรรณบุรี มีการสันนิษฐานว่าเมืองอู่ทอง เคยเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางทะเล ด้วยทำเล ที่ตั้งอันเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารและแร่ธาตุสำคัญ รวมถึงการ เผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระโสณะและพระอุตตระโดยอาศัยเรือสินค้าที่จอดตามเมืองท่า ต่างๆ ทำให้พระพุทธศาสนาเริ่มเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคนี้ในครั้งนี้ครั้งแรกพร้อมกับมีการสร้าง สถูปเจดีย์เป็นครั้งแรกเช่นกัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546, น.104) ปัจจุบันกล่าวทำให้อู่ทอง กลายเป็นเมืองโบราณยุคแรกที่ได้รับพระพุทธศาสนาเข้ามาซึ่งได้รับการยืนยันด้วยหลักฐานทาง โบราณคดี อันได้แก่ เจดีย์จำนวนมากและประติมากรรมดินเผารูปพระสงฆ์จำนวน 3 รูปที่ แสดงให้เห็นลักษณะศิลปะทวารวดี (ศิลปวัฒนธรรมน้ำทิพย์, 2546, น.117)

นอกจากนี้ ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับพุทธานาคนอกจากจะมีน้ำตกซึ่งเป็นแหล่ง ดินน้ำสำคัญขนาดใหญ่ในวนอุทยานพุม่วงยังมีหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานและ การใช้พื้นที่อย่างต่อเนื่องและยาวนานคือ กลุ่มโบราณสถานหินดั่งแบบดอลเมน (Dolmen) อันหมายถึง โด๊ะหิน ในภาษาเบรอดง หมายถึง กลุ่มหินดั่งที่ถูกจัดวางแบบมีหลังคาคลุมคล้าย รูปโด๊ะหรืออาคาร และมีความหมายรวมถึงสุสานที่ก่อขึ้นจากหิน อาทิ หินดั่งที่พุทธานาค (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2555ก, น.17) มีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่ากลุ่มหินดั่งที่พบบริเวณนี้ เป็น หลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในการนับถือผีราว 2,000 ปี ก่อนมีการรับ

วัฒนธรรมศาสนาพราหมณ์และพุทธจากอินเดีย และมีความคล้ายคลึงกับหินตั้งที่ภูอาสา ใน ประเทศ สปป.ลาว และที่เกาะนีอาลีในประเทศอินโดนีเซีย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2555ค, น.3)

การตั้งถิ่นฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์และสันนิษฐานได้ว่าคง เต็มไปด้วยความงดงามทางธรรมชาติเป็นอย่างมากจนสร้างแรงบันดาลใจให้แก่กวีนำมาเป็น ฉากหนึ่งในวรรณคดีขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนพานางวันทองหนีจากเรือนขุนช้าง โดยชี้ ม้าสีหมอกผ่านป่าและลงอาบนํ้าที่นี่ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2555ข, น.60) ดังบทกวีกล่าวว่า

ร่มรื่นพื้นพรรณบุปผา	สะอาดช่อชอุไสว
ขุนแผนชักม้าคลาไคล	บัดใจถึงเขาธรรมเขียร

รูปที่ 1 ป่าบอทางเข้าพุหางนาค
(ที่มา : รัชนิกร แซ่วัง วันที่ 22 กันยายน 2556)

ด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี กรมศิลปากรได้สำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลหินตั้งและซากสลุบที่กระจัดกระจายในบริเวณนี้ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกของชาติ (กรมศิลปากร, 2554) นอกจากนี้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ยังได้ขึ้นทะเบียนพูนากอันเป็นส่วนหนึ่งของวนอุทยานพุม่วง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเชิงอนุรักษ์ (รูปที่ 1) ซึ่งเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนที่ประสงค์จะเฝ้าระวังบุคคลที่ลักลอบมาตัดไม้พันธุ์หายากและหาของป่าไปขาย ซึ่งการเฝ้าระวังนั้นได้กลายเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้สำรวจเส้นทางการเดินป่าที่สามารถพัฒนาให้เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และร่วมพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน อันสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในจังหวัดสุพรรณบุรีและพื้นที่ใกล้เคียงให้มาเยี่ยมชมเส้นทางธรรมชาตินี้ได้

4.1 ตำแหน่งที่ตั้งและชุมชน

พูนาก ตั้งอยู่ในตำบลอุ้มทอง อำเภอบางแพ จังหวัดสุพรรณบุรี ทิศเหนือติดกับตำบลหนองไธ้ ทิศตะวันตกติดกับตำบลกระเบื้องสามพัน ทิศตะวันออกติดกับตำบลกระเจียน และทิศใต้ติดกับตำบลทุ่งทะเล และอยู่ห่างจากอำเภอบางแพประมาณ 8 กิโลเมตร โดยมีชุมชนบ้านศรีสรรเพชรเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ติดกับวนอุทยานพุม่วงและพูนาก ซึ่งอาศัยกระจัดกระจายตามแนวถนนวินยานุโยคด้านซ้าย และด้วยความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่นี้เองจึงทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลและร่วมพัฒนาพูนากให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวภายใต้การขับเคลื่อนของผู้นำชุมชน (รูปที่ 2)

4.2 การเข้าถึงพื้นที่

การเข้าถึงพื้นที่ต้องใช้พาหนะส่วนบุคคล เนื่องจากยังไม่มีรถประจำทางให้บริการไปยังพูนากโดยตรง ผู้เยี่ยมชมสามารถเดินทางโดยใช้ทางหลวงหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) แยกเข้าทางหลวงหมายเลข 321 (ถนนมาลัยแมน) หรืออีกเส้นทางคือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340 (ตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี) แยกเข้าทางหลวงหมายเลข 321 (ถนนมาลัยแมน) ซึ่งทั้งสองเส้นทางมีระยะทางที่ใกล้เคียงกัน

รูปที่ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งพุนางนาคและชุมชนศรีสรเพชร
ที่มา : คัดแปลงจาก google map

4.3 บริบททางธรรมชาติ

พุนางนาค เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติจนได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว, 2556, น.2-78) รวมทั้งมีคุณค่าด้านวิชาการและศักยภาพในการพัฒนาและการบริหารจัดการด้านแหล่งธรณีวิทยาระดับสูง (กรมทรัพยากรธรณี, 2556, น.33-34) ซึ่งมีองค์ประกอบทางธรรมชาติดังต่อไปนี้

1. หินประเภทต่างๆ ในพุนางนาค มีลักษณะทางธรณีวิทยาที่สามารถระบุอายุได้ถึงราว 400 กว่าล้านปีตรงกับยุคออร์โดวิเชียนเป็นหินปูนที่เกิดจากการตกตะกอนที่มีการสะสมตัวในทะเล แต่เกิดการเปลี่ยนแปลงในเวลาต่อมา ซึ่งอาจเกิดจากแผ่นดินยกตัวหรือระดับน้ำทะเลลดลง ทำให้เกิดเป็นภูเขาหินปูนที่เห็นในปัจจุบันและมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามกระบวนการธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นหินที่เป็นชั้นบางๆ ริวขนานแสดงให้เห็นหินปูนและชั้นตะกอนโคลนสลับกันทำให้เป็นรูปรอยชั้นหินคดโค้งอันเกิดจากแรงบีบอัดของเปลือกโลก หินตั้งซ้อนกันเกิดจากแผ่นเปลือกโลกผสมแรงอัดทำให้หินแตกในชั้นหิน ประกอบกับแรงลมการผุพังและกัดกร่อนทำให้เนื้อหินที่อ่อนกว่า หลุดลอกไป กลายเป็นหินที่มีลักษณะคล้ายแผ่นไม้ หินย่อยเกิดจากน้ำฝนที่ละลายแร่แคลเซียมคาร์บอเนตองค์ประกอบหลักที่พบในหินปูนสะสมตัวที่ละน้อยกลายเป็นแท่งหินยาวลงมา นอกจากนี้ยังพบสายแร่ควอตซ์ (quartz) หรือเขี้ยวหนูตามรอยแตกของชั้นหิน ที่สามารถนำไปผลิตเครื่องประดับหรือส่วนผสมในอุตสาหกรรมแก้วหรือกระจกได้ (กรมทรัพยากรธรณี, น.ป.ป.)

หินธรรมชาติเหล่านี้ทำให้พุนางนาคได้รับการจัดประเภทให้เป็นแหล่งธรณีสถานประเภทภูมิประเทศแปลกตา (กรมทรัพยากรธรณี, 2556, น.18) ประกอบกับจินตนาการของ

คนในชุมชน ที่พยายามสร้างจุดเด่นให้แก่หินต่างๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวจนเกิดเป็นรูปต่างๆ เช่น หินรูปเป็ดปักกิ่ง เต่ายักษ์ ปลาฉลาม สุนัข พญาวานร เป็นต้น (รูปที่ 3)

2. ป่าไม้และพันธุ์พืชที่พืชนานาอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันกับวนอุทยานพุม่วงที่มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 1,725 ไร่ สภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณที่พบพันธุ์ไม้ประเภทไม้สัก จันทน์หอม กระเช้า ตะโก พุด โมกมัน มะกอกป่า มะม่วงหาว แผลงวัน กระพี้จั่น เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ออนไลน์, ม.ป.ป.) พันธุ์ไม้โบราณประกอบด้วยปรัง พันธุ์ไม้ดึกดำบรรพ์ อายุนับพันปี จันทน์ผา อันเป็นไม้อูร์กัยในพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ พันธุ์ไม้ท้องถิ่นหายาก เช่น กระเจียวป่า สลัดได ผกากรอง สุพรรณิการ์ มะค่า และสมุนไพรรักษาโรค เช่น มะกัก ใบเปราะ และ กำลังวัวเถลิง (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว, 2556, น.2-46)

3. น้ำตกพืชนานาคตั้งอยู่ใกล้สวนหินธรรมชาติ ในอดีตมีน้ำตลอดปี แต่ในปัจจุบันมีน้ำมากช่วงเดือนกันยายนถึงพฤศจิกายน ต้นน้ำของน้ำตกเกิดจากน้ำผุดบนยอดเขาแล้วไหลลงตามเชิงเขาสู่ที่ราบ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว, 2556, น.2-98)

4. สัตว์ป่า ได้แก่ กระรอก กระแต กระต่ายป่า หมาป่า อีเห็นและนกชนิดต่างๆ (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ออนไลน์.ม.ป.ป.)

4.4 บริบททางวัฒนธรรม

1. หินตั้งและกลุ่มโบราณสถานซากโบราณสถานที่พบกระจัดกระจายบริเวณยอดเขาพืชนานาคและใกล้เคียงได้รับการสำรวจและศึกษาจากกรมศิลปากร (2554) พบว่า หินตั้งสามารถแบ่งได้ 2 ประเภทตามลักษณะการก่อสร้างและการใช้งานศึกษา คือ

ก. กลุ่มหินตั้งที่ใช้ชื่อเป็นหลัก โดยมีส่วนผสมของศิลาแลงและหินปูนธรรมชาติในบริเวณใกล้เคียงเป็นส่วนผสมรอง กลุ่มหินเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนยอดเขา จากลักษณะการก่อสร้าง สันนิษฐานว่าเป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีในพุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยทวารวดี และมีการก่อสร้างเพิ่มเติมในสมัยอยุธยา

ข. กลุ่มหินตั้งและโบราณสถานที่สร้างด้วยก้อนหินธรรมชาติ มักตั้งอยู่บนเนินเขา หรือหน้าผาจากลักษณะการก่อสร้างที่มีการเรียงหินเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สูงจากพื้นประมาณ 30-50 เซนติเมตร และมีการก่อผนังขึ้นไป แต่เนื่องจากตรงกลางมีร่องรอยการขุดหาของเก่า จึงทำให้ไม่สามารถระบุอายุและหน้าที่การใช้งานได้อย่างชัดเจน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับโบราณสถานบริเวณใกล้เคียงที่มีร่องรอยของศิลาแลงและมุขลิ่งค์ อันเป็นชุมชนพราหมณ์ในสมัยทวารวดี ทำให้สันนิษฐานได้ว่า กลุ่มหินตั้งและโบราณสถานที่พืชนานาคน่าจะอยู่ในยุคเดียวกันและสร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธหรือพราหมณ์ในสมัยทวารวดี สำหรับเป็นแท่นประดิษฐานรูปเคารพ ส่วนการต่อเติมในสมัยอยุธยาทำให้สถานที่แห่งนี้ทำหน้าที่เป็นป้อมสังเกตการณ์ เหนือพื้นที่ของข้าศึก

วัฒนธรรมหินตั้งยังสามารถพบเห็นได้มากมายในบริเวณใกล้เคียง เช่น เขาถ้ำเสือ เขาทำเทียมทำให้ยืนยันได้ว่าบริเวณนี้เคยเป็นชุมชนขนาดใหญ่ระดับเมืองหรือรัฐเล็กๆ ที่มนุษย์ยุคโบราณได้นำหินมาวางซ้อนๆ กันไว้สำหรับเป็นเขตแดนบ่งบอกความสำคัญของสถานที่และพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ตามวัฒนธรรมหินที่คนพื้นเมืองในสุวรรณภูมิสร้างขึ้นและมีลักษณะต่างๆ กันไปในแต่ละท้องถิ่นที่พบมากในลาวและอีสาน เช่น แขวงเชียงขวาง และพัฒนามาเป็นหินตั้งเมื่อพระพุทธศาสนามีอิทธิพลเหนือดินแดนแถบนี้เช่นภูพระบาท บัวบก-บัวบาน อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2555ก, น.13)

2. สำนักสงฆ์พุทธานาค มีสิ่งก่อสร้างหลัก 2 อาคาร อันประกอบไปด้วยศาลาแสดงธรรมและที่พำนักสงฆ์ ภายใต้อาสนวิหารของพระมหาสมชาติเทวธมโมผู้บุกเบิก และสิ่งที่ทำให้สำนักสงฆ์แห่งนี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่พุทธศาสนิกชนคือ หลวงพ่อปู่ใหญ่ พระปางไสยาสน์ที่ประดิษฐานอยู่ในถ้ำหลวงปู่ใหญ่ โดยถ้ำดังกล่าวมีหลักฐานการค้นพบย้อนกลับไปในสมัยทวารวดี ก่อนที่ชาวบ้านจะร่วมใจสร้างศาสนสถานเมื่อ พ.ศ.2513 (ปิ่น บุตรี, ออนไลน์, 2556)

3. ภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพร สมุนไพรในชุมชนบ้านศรีสรรเพชรมีความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติของพืชและสมุนไพรต่างๆ เช่น จันทน์ เป็นต้นไม้ที่มีอายุยืนและมีทั้งเพศหญิงเพศชาย ต้นกระเจียวป่า มีผลเป็นอาหารสำหรับกระรอก ต้นมะกัก ให้ความร่มรื่น ผลสุกสามารถใช้รับประทานแก้กระหายน้ำได้ รวมถึงมีความเชี่ยวชาญในการนำสมุนไพรที่พบได้ในบริเวณนี้ มาปรุงเป็นอาหารหรือยา เช่น ใบเปราะ ใบอ่อน สามารถนำมอลวกหรือต้มเป็นผักจิ้มน้ำพริก มีสรรพคุณในการบำรุงเลือด สดชื่น ต้องระวังในการนำมาใช้ เนื่องจากมียางที่เป็นพิษ โดยเฉพาะกิ่ง ก้าน และดอก แต่หากรู้จักวิธีที่ถูกต้องจะใช้แก้ไข้ บำรุงหัวใจ ยาถ่าย และรักษา หูด กำล้างวัณโรค กลิ่นหอม รสชาติคล้ายน้ำใบเตย มีสรรพคุณแก้ปวดเมื่อย ปวดข้อ ขับพิษต่างๆ และบำรุงกำลัง (สมเกียรติ สำเร็จทรัพย์, สัมภาษณ์, วันที่ 8 กันยายน 2556)

รูปที่ 3 ความงดงามของพรรณไม้และหินรูปร่างแปลกตา
ที่มา : รัชนิกร แซ่วัง วันที่ 22 กันยายน 2556

4.5 บริบททางกฎหมาย

ในปัจจุบันพหุทางนาคอยู่ภายใต้ความดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และจากกรมป่าไม้ภายใต้พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวน พ.ศ. 2507 ในขณะที่กรมศิลปากรได้รับผิดชอบโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบในพหุทางนาค ด้วยการสำรวจ เก็บข้อมูลและขึ้นทะเบียน ภายใต้พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 อันมีผลทำให้โบราณสถานในบริเวณนี้ ได้รับการคุ้มครองและป้องกันการขุดค้น รวมถึงได้รับการซ่อมแซมจากกรมศิลปากร

นอกจากหน่วยงานภาครัฐดังกล่าว พหุทางนาคยังอยู่มีความสัมพันธ์กับแผนพัฒนาหลายระดับ ตั้งแต่เทศบาลจนถึงระดับประเทศ เริ่มจากแผนพัฒนาเทศบาลตำบลอุทอง (2554-2558) ที่เน้นการเสริมสร้างและพัฒนากองท่องเที่ยวโดยการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับอำเภออุทองและแผนพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรี (2556-2560) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองโบราณอุทองเป็นการนำร่องรวมถึงการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพสูงสุดตามผังเมืองรวมเมือง

สุพรรณบุรี พ.ศ.2555 และเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกันและมีความเข้มแข็ง จังหวัดสุพรรณบุรีจึงได้รวมกลุ่มกับจังหวัดใกล้เคียง ที่มีลักษณะทางกายภาพและทรัพยากรทางธรรมชาติใกล้เคียงกัน ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง 1 อันได้แก่นครปฐม กาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี ปี พ.ศ.2557-2560 โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบทที่พูนางนาค นับเป็นหนึ่งในวิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์และทิศทางการพัฒนาสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รวมถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกบุกรุกทำลาย การจัดทำโครงการหรือกิจกรรมหลายประเภทจึงเป็นไปตามแผนดังกล่าว เช่น การส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมาชมทะเลสาบมาใส่ในภาชนะที่เตรียมไว้เพื่อนำกลับไปใช้ใหม่ การส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมาชมด้านล่างเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมการใช้ภูมิทัศน์หรือคนในชุมชนบริการนำชมสวนหินพูนางนาคเพื่อกระตุ้นความรักและหวงแหนธรรมชาติ อันจะนำมาสู่ความยั่งยืน เป็นต้น

ส่วนในระดับชาติ พูนางนาคอยู่ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559 ที่ยังคงให้ความสำคัญต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งเอื้อต่อการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่บริเวณพูนางนาคอย่างชัดเจน นอกจากนี้พูนางนาคซึ่งตั้งอยู่ในเขตวนอุทยานพุม่วงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นวนอุทยานในปี พ.ศ.2527 เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติที่สมบูรณ์หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่น่าสนใจและเหมาะกับการท่องเที่ยวขนาดเล็ก จัดตั้งขึ้นเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ได้มีการปรับแต่งให้มีความเหมาะสม มีความสวยงามระดับท้องถิ่น ซึ่งอาจมีจุดเด่นที่น้ำตก ถ้ำ หรือหาดทราย เป็นต้น (สำนักอุทยานแห่งชาติ, ออนไลน์, ม.ป.ป.) ซึ่งพูนางนาคเป็นไปตามความหมายดังกล่าวโดยมีจุดเด่นที่สวนหินและน้ำตก และเป็นไปตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504

5. การประเมินความสำคัญ

การประเมินความสำคัญของพื้นที่เป็นขั้นตอนหนึ่งในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อแสดงคุณค่าและความสำคัญ (value and significance) ของพูนางนาคในแง่มุมต่างๆ โดยใช้ตัวชี้วัดที่เน้นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ตามกฎบัตรเบอร์รา (Burra Charter) (Australia ICOMOS, 2013) ซึ่งให้ความสำคัญต่อพื้นที่ทุกประเภทที่ไม่ว่าพื้นที่นั้นจะมีความสำคัญในเชิงวัฒนธรรมหรือธรรมชาติ รวมถึงพื้นที่ดั้งเดิมและพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมซึ่งแฝงฝังอยู่ในพื้นที่ วัสดุ การใช้สอย ความหมาย การบันทึกซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่และวัตถุ และตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจ (Timothy & Boyd, 2003, p.13) นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงคุณค่าด้านธรรมชาติ (natural significance) ใน

ฐานะที่พูหางนาถได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเชิงอนุรักษ์ จึงมีความโดดเด่นในด้านนี้และสามารถแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและคุณค่าด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (historical value) คือ คุณค่าที่รวบรวมบริบทต่างๆ ของพื้นที่เอาไว้ด้วยกัน โดยมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มบุคคล กิจกรรมหรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นภายใต้วิถีชีวิตที่ยังคงมีหลักฐานหลงเหลือหรือไม่มีเลย (Australia ICOMOS, 2013, p.12) คุณค่าดังกล่าวสะท้อนผ่านพื้นที่พูหางนาถ จากประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของเมืองอุททองในยุคแรกเริ่ม มาสู่ความเจริญรุ่งเรืองของอุททองในฐานะเมืองท่าในสมัยทวารวดี และการเข้ามาของศาสนาพุทธเป็นครั้งแรก ดังปรากฏในแหล่งโบราณคดีจำนวนมากที่สะท้อนให้เห็นถึงบริบทในประวัติศาสตร์
2. คุณค่าด้านโบราณคดี (archaeological value) เป็นคุณค่าที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ที่มนุษย์เคยใช้ประโยชน์โดยประเมินจากอายุ ความหายาก ความหลากหลายและการเป็นตัวแทนวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง (Walton, 1999, p.11) ซึ่งพูหางนาถมีคุณค่าด้านโบราณคดีที่สะท้อนผ่านหินตั้งอันเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่พิสูจน์ถึงการตั้งถิ่นฐานและสังคมมนุษย์แบบดั้งเดิมตั้งแต่ 2,000 ปีก่อนที่อิทธิพลทางศาสนาจากอินเดียจะเข้ามามีบทบาทในภายหลัง ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ของหินตั้งจากแท่นบูชา ที่ประดิษฐานรูปเคารพจนถึงป้อมสังเกตการณ์ นอกจากนี้ อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมหินตั้ง ณ พูหางนาถ เป็นโบราณสถานที่พบได้แห่งเดียวในประเทศไทย
- 3.คุณค่าด้านการเป็นตัวแทนของประจักษ์หลักฐานที่หาได้ยากทางวัฒนธรรม (rarity value) เป็นคุณค่าที่เกิดจากข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง มีคุณสมบัติด้านความหายากหรือมีคุณภาพบนพื้นฐานความเข้มข้นของข้อมูลเพื่อต่อยอดในการศึกษาอื่นๆ ต่อไป (Australia ICOMOS, 2013, p.12) ซึ่งวัฒนธรรมหินตั้งที่พูหางนาถการเป็นตัวแทนของความหายากเนื่องจากเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่พบได้เพียงที่เดียวในประเทศไทยทั้งนี้จากข้อมูลและหลักฐานทางโบราณคดีสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อและวัสดุในการก่อสร้างรวมถึงระบบนิเวศที่สามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันอย่างที่พบในภูาสาประเทศ สปป.ลาว และเกาะนีอาส์ในประเทศอินโดนีเซีย
- 4.คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (economic value) เป็นคุณค่าเพิ่มเติม นอกเหนือจากคุณค่าด้านวัฒนธรรม ในการประเมินภูมิทัศน์วัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาหรือมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ เพื่อส่งเสริมการจัดการอย่างเป็นระบบ (Timothy & Boyd, 2003, p.13) พูหางนาถในฐานะที่เป็นแหล่ง

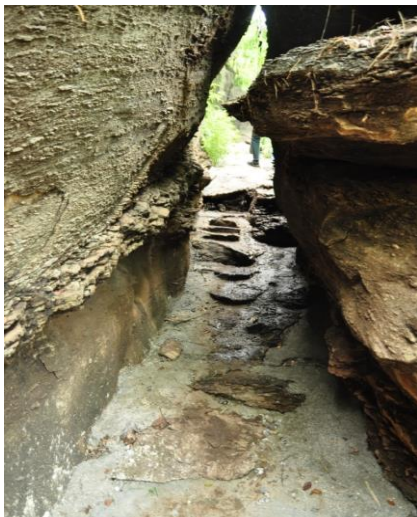
ท่องเที่ยวทางธรรมชาติเชิงอนุรักษ์มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 แต่จำนวนนักท่องเที่ยวยังอยู่ในวงและจำนวนที่จำกัดเนื่องจากประสบปัญหาเรื่องการเข้าถึงพื้นที่และการสื่อความหมายทำให้คุณค่าด้านเศรษฐกิจค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับคุณค่าด้านอื่นๆ กระนั้นก็ตามคุณค่าด้านนี้มีแนวโน้มที่จะได้รับการพัฒนา เนื่องจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) มีแผนพัฒนาเมืองโบราณอุทองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญต่อพหุทางนาที่จะได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบอันจะก่อให้เกิดการหมุนเวียนด้านเศรษฐกิจชุมชนโดยตรงทั้งด้านสินค้าและบริการ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว, 2556, น.5-2)

- 5.คุณค่าด้านธรรมชาติ (natural significance) คือคุณค่าที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญเชิงนิเวศวิทยาและความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อคุณค่าที่ปรากฏ หรือเพื่อคนในยุคปัจจุบันและอนาคตในนิยามเชิงคุณค่าด้านวิจัย สังคม สุนทรียภาพและการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Cairnes, 2001, p.6) ความหลากหลายทางธรรมชาติที่พหุทางนาสะท้อนผ่านหินรูปร่างต่างๆ ที่แปลกตา อันเกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติประกอบกับพันธุ์ไม้ต่างๆ ทั้งที่หายาก (รูปที่ 3) ที่พบได้ทั่วไปรวมถึงพันธุ์ไม้ที่มีรูปร่างประหลาด สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ซึ่งปรากฏการณ์ทางธรรมชาติดังกล่าวแสดงให้เห็นการพึ่งพิงกันของธรรมชาติระหว่างสวนหินและต้นไม้อันนำมาซึ่งสุนทรียภาพที่งดงาม

6. ปัญหาปัจจุบันจากผู้มีส่วนได้เสีย

พหุทางนาในปัจจุบันกำลังประสบปัญหาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมจากผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) ในระดับต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้ออกใบอนุญาตสัมปทานระเบิดหิน ถึงแม้สัมปทานการระเบิดหินในบริเวณใกล้เคียงบางส่วนจะสิ้นสุดลง แต่บางส่วนยังมีการระเบิดหินอยู่เนืองๆ (สมเกียรติ สำเร็จทรัพย์, สัมภาษณ์, วันที่ 8 กันยายน 2556) อันมีผลกระทบโดยตรงต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นเรื่องเสียง ฝุ่นเนื่องจากแรงสั่นสะเทือนซึ่งมีผลโดยตรงต่อคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และ โบราณคดีของหินตั้งและสลับโบราณที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายได้

รูปที่ 4 การสร้างทางซีเมนต์เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว
ที่มา : รัชนิกร แซ่วัง วันที่ 22 กันยายน 2556

2. ระดับหน่วยงาน ได้แก่ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ที่ขาดความรู้และความเข้าใจในการอนุรักษ์และปกป้องมรดกทางธรรมชาติ ได้จัดทำทางซีเมนต์ ตั้งแต่บริเวณที่ประดิษฐานหลวงพู่ปูใหญ่ขึ้นไปด้านบน โดยเฉพาะบริเวณถ้ำลับแล จุดสำคัญที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ ซึ่งการก่อสร้างในลักษณะดังกล่าว เป็นการสร้างผลกระทบต่อพหุทางนาค ทั้งในแง่ความงามที่ถูกทำลายลง ตลอดจนส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืชประจำถิ่น (รูปที่ 4)

3. ระดับท้องถิ่น ได้แก่ ชุมชนบ้านศรีสรเพชร ที่ยังขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับพหุทางนาค เนื่องจากข้อมูลจากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์พบว่า การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของพหุทางนาคได้รับความสนใจจากสมาชิกในชุมชนเพียงบางส่วน ในขณะที่บางส่วนไม่ทราบว่าพหุทางนาคมีความสำคัญด้านการท่องเที่ยวในฐานะที่มีสวนหินรูปทรงแปลกตาและหินตั้ง ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย

7. นโยบายในการอนุรักษ์และส่งเสริมพหุทางนาค

ปัญหาที่เกิดขึ้น ณ พหุทางนาค เกิดจากผู้มีส่วนได้เสียในระดับต่างๆ ขาดความรู้และความเข้าใจในความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทำให้มีผลต่อการดำเนินงาน การอนุรักษ์และพัฒนาพหุทางนาคที่สร้างผลกระทบโดยตรงต่อคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ การกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และพัฒนาที่มีประสิทธิภาพจะทำให้คุณค่าด้านต่างๆ ยังคงอยู่และใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุดเนื่องด้วยชุมชนบ้าน

ศรีสรรเพชญ์ยังขาดแผนรองรับอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้การดำเนินการขาดทิศทางซึ่งนโยบายเร่งด่วนที่ควรดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวคือ การจัดทำแผนการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมพหุทางนาและนโยบายลำดับถัดมาคือ การติดตามและประเมินผลแผนการดำเนินงานที่มีอยู่แล้ว อันได้แก่ แผนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

7.1. แผนการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมพหุทางนา

พหุทางนามีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท ซึ่งเต็มไปด้วยลักษณะเฉพาะทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นสวนหินรูปทรงแปลกตา หรือพันธุ์ไม้หายากที่มีรูปร่างชวนใหจินตนาการ อันแผ่กิ่งก้านไปด้วยคุณค่าประเภทต่างๆ โดยเฉพาะคุณค่าด้านธรรมชาติ ดังนั้นแผนในการดำเนินการอนุรักษ์จึงควรดำเนินตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

7.1.1 การรวบรวมและขึ้นทะเบียนพันธุ์ไม้ที่พบบริเวณพหุทางนา โดยมีการจัดประเภทเป็นพันธุ์ไม้ทั่วไป พันธุ์ไม้เฉพาะถิ่นและพันธุ์ไม้หายากเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับทราบข้อมูลและอนุรักษ์ร่วมกัน ซึ่งสามารถทำเป็นฐานข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษา

7.1.2 กำหนดพื้นที่ตามลำดับความสำคัญ (zoning) ซึ่งในการกำหนดความสำคัญอาจใช้พื้นที่ที่มีพันธุ์พืชหายากหรือเฉพาะถิ่น ความหนาแน่นของพันธุ์พืช หรือสุนทรียภาพทางธรรมชาติ (ทั้งสวนหินและพันธุ์พืช) ในการเป็นตัวชี้วัดความสำคัญ ซึ่งทุกภาคส่วนควรทำการศึกษาและตัดสินใจร่วมกันโดยกำหนดเงื่อนไขให้พื้นที่ที่มีความสำคัญสูงสุด (core zone) ดำรงความเป็นธรรมชาติดั้งเดิมให้มากที่สุด ห้ามต่อเติมเปลี่ยนแปลงหรือเก็บของป่าอันนำมาซึ่งผลกระทบต่อคุณค่าด้านธรรมชาติ ส่วนพื้นที่รอบนอก หรือพื้นที่อื่นๆ ที่ใกล้เคียง สามารถกระทำได้ตามความเหมาะสมโดยคำนึงถึงคุณค่าด้านธรรมชาติเป็นสำคัญและให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เป็นผู้รับผิดชอบหลัก

7.1.3 มาตรการในการบังคับใช้กฎหมายและแรงจูงใจ โดยแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

(1) มาตรการในการบังคับใช้กฎหมายมีจุดประสงค์เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจในการออกใบอนุญาตสัมปทานระเบิดหิน บังคับใช้กฎหมายอย่างตรงไปตรงมา พร้อมลงโทษผู้ฝ่าฝืนคำสั่งอย่างเคร่งครัด

(2) มาตรการแรงจูงใจ มีจุดประสงค์ในสองระดับ

ระดับต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีแรงจูงใจในการไม่ทิ้งขยะ โดยให้นักท่องเที่ยวรวบรวมขยะเพื่อนำมาแลกของรางวัลหรือผลิตภัณฑ์ของพหุทางนา หรือทำป้ายสื่อความหมายเพื่อขอร้องนักท่องเที่ยวที่ทิ้งขยะในที่ที่จัดให้

ระดับสูง เพื่อกระตุ้นให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีมาตรการส่งเสริมแรงจูงใจในการกำจัดขยะ โดยอาจมีรางวัลในเรื่องการลดหย่อน

ภายใต้ชุมชนการให้ทุนสนับสนุนพื้นที่และชุมชนเพิ่มขึ้น หรือการประกาศ
เกียรติคุณ

7.1.4 การปลูกจิตสำนึกเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วนตระหนักถึงความสำคัญและ
คุณค่าของพหุทางนาในบริบทต่างๆ โดยจัดทำเป็นแผนระยะสั้นและระยะยาว ผ่านการสื่อ
ความหมายในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมปลูกจิตสำนึก เช่น การบวชต้นไม้ขุมัคคุเทศก์
หนังสือ สื่อโฆษณา หรือสังคมออนไลน์ เป็นต้น

7.1.5 การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้หน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนบ้านศรีสรรเพชร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรม
ศิลปากร องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว (มหาชน) (อพท.) องค์การ
บริหารส่วนตำบลอุ้มอ่อง ได้มีการทำงานร่วมกัน ผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างน้อยปีละ
1 ครั้ง เพื่อพัฒนาพหุทางนาไปในทิศทางเดียวกัน รวมถึงการขยายความร่วมมือไปยังภาคส่วน
อื่น เช่น สถาบันอุดมศึกษา กรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อม และกรมป่าไม้ เป็นต้น

7.2.การติดตามและประเมินผล

7.2.1 แผนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ชุมชนบ้านศรีสรรเพชรได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการจัดการพหุทางนา โดย
จัดให้มีการรับฟังความต้องการและปัญหาของชุมชนในการร่วมพัฒนาพหุทางนา ภายใต้การ
ขับเคลื่อนจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว (มหาชน) (อพท.) แต่การ
ส่งเสริมดังกล่าวอาจยังขาดความต่อเนื่อง ความไม่ทั่วถึง รวมถึงยังขาดกระบวนการประเมินผล
ร่วมกันส่งผลให้ชาวบ้านบางส่วนมิได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ จึง
ยังคงมีการลักลอบเก็บของป่าไปขาย รวมถึงข้อโต้แย้งต่อการสร้างทางเชื่อมระดับบริเวณถ้ำลับแล

7.2.2 แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

พหุทางนาได้รับการบรรจุอยู่ในแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและ
โครงการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวพหุทางนาโดยองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่
พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว (มหาชน) แต่ยังไม่ปรากฏผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนทั้งนี้ ประเมินได้
จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่ยังคงมีจำนวนน้อยเนื่องจากในพื้นที่ยังขาดการให้ความรู้หรือการ
สื่อความหมายในเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ ป้ายบอกทาง ศูนย์
ข้อมูลนักท่องเที่ยวหรือห้องน้ำ ที่ควรได้รับการออกแบบให้กลมกลืนกับธรรมชาติและไม
ทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงควรกระตุ้นและดำเนินการตามแผนดังกล่าวเพื่อให้การส่งเสริม
การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง

8. บทสรุป

ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อพหุทางนามมีสาเหตุหลักสองประการ ประการแรกคือ การขาดนโยบายที่เป็นรูปธรรมในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท ทำให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกระดับขาดความรู้ ความเข้าใจที่แท้จริงในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนและธรรมชาติ บนพื้นฐานความหลากหลายและความยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อพหุทางนามในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท ประกอบกับวัตถุประสงค์ในการใช้พื้นที่ที่เพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงธรรมชาติ กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงให้เร็วขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการทิ้งขยะ การส่งเสียงดัง การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวการมีนโยบายและการวางแผนในการจัดการที่ีจะช่วยลดปัญหาดังกล่าวลงได้

นอกจากนี้แผนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพทำให้เกิดปัญหาและข้อโต้แย้งเมื่อมีการสร้างทางซีเมนต์บริเวณถ้ำลับแล เนื่องจากขาดกระบวนการการประเมินผลร่วมกันและผู้รับผิดชอบขาดกระบวนการรับฟังข้อคิดเห็นอันเป็นกระบวนการเบื้องต้น ทำให้ชุมชนหรือผู้มีส่วนร่วมในการดูแลพื้นที่บางส่วนไม่เห็นด้วยต่อการก่อสร้างดังกล่าว ที่อาจมีผลกระทบต่อสุนทรียภาพและคุณค่าทางธรรมชาติ การประเมินผลและการติดตามการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆและสร้างความประนีประนอม ยังมีส่วนช่วยสร้างสัมพันธภาพที่ดีในระหว่างผู้มีส่วนได้เสียอีกด้วย

ประการต่อมานโยบายหรือแผนที่มีอยู่ขาดการปฏิบัติการตามแผนหรือขาดการบูรณาการ กล่าวคือ พหุทางนามได้รับการพัฒนาให้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับต่างๆ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าธรรมชาติของการท่องเที่ยวคือการกระตุ้นหรือเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวให้มากขึ้นซึ่งมีผลเชิงบวกต่อเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง แต่หากผู้มีส่วนได้เสียมุ่งแต่เพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว โดยขาดการพิจารณามิติทางธรรมชาติซึ่งเป็นจุดเด่นของพหุทางนามหรือขาดการพิจารณามิติด้านวัฒนธรรมที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่จะเน้นความเป็นธรรมชาติผสมกับการผจญภัย ดังนั้นการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่นทางเดินซีเมนต์บริเวณถ้ำลับแล จึงมีผลทำให้คุณค่าทางธรรมชาติลดน้อยลงและลดความจริงแท้ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งต้องพิจารณาและบูรณาการมิติต่างๆ อย่างรอบด้านโดยคำนึงถึงคุณค่าของพื้นที่ให้มากที่สุด

พหุทางนามเป็นหนึ่งในตัวอย่างของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบทที่มีคุณค่าทางธรรมชาติ เชิงวิชาการและศักยภาพในการพัฒนาและการบริหารจัดการด้านแหล่งธรรมชาติระดับสูง พร้อมทั้งมีแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียทุกระดับ เพียงแต่ยังขาดการจัดการที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วนควรร่วมมือและประสานงานกัน โดยคำนึงถึงคุณค่าด้านต่างๆ ของพหุทางนาม

ภายใต้กรอบการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่กันไปอย่างสมดุล นอกจากนี้ พุหางนาคยังสามารถเป็นแนวทางในการจัดการเชิงนโยบายให้แก่ภูมิวัฒนธรรมอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันเพื่อการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนต่อไป

9. กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณคุณยอดน้อย สุขเกษม และคุณศนิษา เศรษฐกำเนิด ผู้อำนวยความสะดวกและเอื้อเฟื้อข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรธรณี. (2556). *การสำรวจและประเมินเพื่อกำหนดแหล่งอนุรักษ์ธรณีวิทยาและแนวทางการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมทรัพยากรธรณี.
- กรมทรัพยากรธรณี. (ม.ป.ป.). *ธรณีวิทยาสวนหินพุหางนาค อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมทรัพยากรธรณี.
- กรมศิลปากร. (2554). *ข้อมูลเบื้องต้นการสำรวจโบราณสถานบนยอดเขารางกะปัด เขาทำเทียม พุหางนาค อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลวนอุทยานพุม่วง*. สืบค้นจาก <http://www.dnp.go.th/parkreserve/forprint.asp?npid=85&lg=1>.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2552). *ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์การพิมพ์.
- นิรนาม. (2546). โรงโม่ สุสานบ่อลูกกรังผลกระทบทางวัฒนธรรมชาติและวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของเมืองอุทุมพร. *ศิลปวัฒนธรรม*, 25(1), 123-126.
- บันเทิง พูลศิลป์. (2530). *แหล่งโบราณคดีในสุพรรณบุรี*. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง สุพรรณบุรี : ประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรม ระหว่างวันที่ 17-20 พฤศจิกายน พ.ศ.2530 ณ ห้องประชุมเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี.
- ปิ่น บุตรี. (2556). *ประหลาด ดันไม้ 2 เพศ-หินเต้ายี่ม : “พุหางนาค” มากของดีที่สุพรรณ*. สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th/travel/viewnews.aspx?NewsID=9560000058917>.
- ตรงใจ หุตางกูร. (2556). *อุทุมพรเป็นเมืองชายทะเลจริงหรือ? : สาระสังเขปจากหลักฐาน จากเรณูวิทยาและเรดิโอคาร์บอน*. เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “อุทุมพร...ต้นสายและปลายทาง. วันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2556 ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทุมพร. สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2549). *แนวทางการจัดภูมิทัศน์วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- สำนักอุทยานแห่งชาติ. (ม.ป.ป). *วนอุทยานห่มวัง*. สืบค้นจาก http://park.dnp.go.th/visitor/nationparkshow.php?PTA_CODE=4021.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2546). ประวัติศาสตร์สังคม-วัฒนธรรมสยามประเทศในสุวรรณภูมิที่เมืองอุทอง. *ศิลปวัฒนธรรม*, 25ฉ(1), 97-109.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2555ก, กรกฎาคม 31). ป่าหินตั้ง 2,000 ปี ในศาสนาผีที่อุทอง สุพรรณ. *มติชน*. น.13.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2555ข). ขุนแผนพาวันทองเล่นน้ำพุหางนาคที่อุทอง สุพรรณฯ. *มติชนสุดสัปดาห์*, 32(1670), 60.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2555ค). *อุทองมาจากไหน*. เอกสารแจกงานเล่าเรื่องเมืองอุทอง มาจากไหน. วันพฤหัสบดีที่ 27 กันยายน 2555 ณ หอประชุมศาลเจ้าพ่อพระยาจักร อำเภอบางปลามะลิ จังหวัดสุพรรณบุรี.
- ศิลปวัฒนธรรมนำเที่ยว. (2546). พิเศษในสุวรรณภูมิ ปุ่มเมืองอุทอง มองอุทยานอันตราข ใน สุพรรณบุรี. *ศิลปวัฒนธรรม*, 25(1), 113-122.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2549). *ประวัติศาสตร์ โบราณคดี : เมืองอุทอง*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). *ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น*. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว. (2556). *โครงการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน :เมืองโบราณอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว.
- Australia ICOMOS. (2013). *Burra Charter*. Retrieved from http://www.campaspe.vic.gov.au/navdcopy/112292_194559.pdf.
- Bimbaum, C. (1994). *Protecting cultural landscapes planning, treatment and management of historic landscapes*. Department of the Interior National Park Service.
- Cairnes, B. L. (2001). *Australian natural heritage charter for the conservation of places of natural heritage significance: Standards and principles*. Sydney: Goanna Print.
- IUCN. (1994). *Guidelines for protected areas management categories*. Retrieved from <http://www.parki.map.gov.si/tnp/iucncategories.pdf>.
- Rössler, M. (2002). Linking nature and culture: World heritage cultural landscapes. *Cultural landscape-the challenge of conservation. Proceeding of the International Workshop* (Ferrara, Italy 2002), World Heritage. (pp.10-15). Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- Timothy, D. J. & Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. New York: Prentice Hall.

- Walton, T. (1999). *Assessing the archaeological values of historic places: Procedures, Methods and field techniques*. Wellington: Department of Conservation
- UNESCO. (1962). *Recommendation concerning the safeguarding of beauty and character of landscapes and sites*. Retrieved from <http://www.icomos.org/publications/93towns7a.pdf>.
- UNESCO. (2003). *Cultural landscape-the challenge of conservation*. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- UNESCO. (2005). *Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*. Paris: UNESCO.